

PAPER DETAILS

TITLE: Mardin İli Derik, Mazıdagi ve Savur İlçeleri 2020 Yılı Yüzey Arastırması Tarihöncesi Dönem

Buluntuları : İlk Gözlemler

AUTHORS: Ergül KODAS,Hale TÜMER,Çağdas ERDEM,Abdullah BİLEN,Charlotte LABEDAN

KODAS,Bahattin IPEK,Mübarek IPEK,Ridvan YILDIZ,Bülent GENÇ

PAGES: 99-117

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2462926>

Mardin İli Derik, Mazıdağı ve Savur İlçeleri 2020 Yılı Yüzey Araştırması Tarihöncesi Dönem Buluntuları: İlk Gözlemler

Ergül Kodaş¹, Hale Tümer², Çağdaş Erdem³, Abdullah Bilen⁴, Charlotte Labedan Kodaş⁵,
Bahattin İpek⁶, Mübarek İpek⁷, Rıdvan Yıldız⁸, Bülent Genç⁹

Atıf/©: Kodaş,Ergül; Tümer,Hale; Erdem,Çağdaş; Bilen,Abdullah; Labedan Kodaş, Charlotte; İpek, Bahattin; İpek, Mübarek; Yıldız, Rıdvan ve Genç, Bülent. Mardin İli Derik, Mazıdağı ve Savur İlçeleri 2020 Yılı Yüzey Araştırması Tarihöncesi Dönem Buluntuları: İlk Gözlemler, Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi 2022/7(2), 99-117.

Öz

2020 yılında Mardin İli Derik, Mazıdağı ve Savur İlçeleri Yüzey Araştırması Projesi kapsamında, Mazıdağı İlçesi ve köylerinde tüm dönemleri kapsayan bir yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında çok sayıda yerleşim yeri tespit edilmiş ve tescile alınmıştır. Söz konusu yerleşim yerleri arasında tarihöncesi dönemlere ait olan otuz üç adet buluntu yeri tespit edilmiştir. Genel olarak Paleolitik Çağ'a tarihlenen açık hava yerleşim yerleri yoğunlukta olmakla birlikte tarihöncesi dönemlere buluntular yamaçlar üzerindeki höyükler, mağara veya mağara teraslarında da tespit edilmiştir. Ayrıca söz konusu yüzey araştırması sırasında Paleolitik Çağ dışında Geç Epipaleolitik ve Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen çok sayıda yontmataş alet buluntu yeri de tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mardin, Mazıdağı Yüzey Araştırması, Yontmataş, Tarihöncesi Dönem, Paleolitik ve Çanak-Çömleksiz Neolitik

¹ Doç. Dr. Ergül KODAŞ, Mardin-Artuklu Üniversitesi, ergulkodas@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8340-5828

² Hale TÜMER, İstanbul Üniversitesi, haletumer@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6000-3356

³ Çağdaş ERDEM, Mardin-Artuklu Üniversitesi, cagdas.erdem@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3587-1116

⁴ Abdullah BİLEN, Ege Üniversitesi, bilenabd@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2334-3917

⁵ Charlotte LABEDAN-KODAŞ, Montpellier Paul Valéry 3 Üniversitesi, labedancharlotte@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4704-2844

⁶ Bahattin İPEK, Mardin-Artuklu Üniversitesi, naramsin47@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4884-7895

⁷ Mübarek İPEK, Mardin Artuklu Üniversitesi, mubarekipek@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7184-1681

⁸ Rıdvan YILDIZ, İstanbul Üniversitesi, rdvnyldz5@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5144-198X

⁹ Doç. Dr. Bülent GENÇ, Mardin-Artuklu Üniversitesi, bulendgenc@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1529-6831

**Mardin Province Derik, Mazıdağı and Savur Districts Survey in 2020
Prehistoric Period Materials: First observations**

Citation/©: Kodaş,Ergül; Tümer,Hale; Erdem,Çağdaş; Bilen,Abdullah; Labedan Kodaş, Charlotte; İpek, Bahattin; İpek, Mübarek; Yıldız, Rıdvan and Genç, Bülent. Mardin Province Derik, Mazıdağı and Savur Districts Survey in 2020 Prehistoric Period Materials: First Observations, Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi 2022/7(2), 99-117.

Abstract

A survey covering all periods was carried out in Mazıdağı District and its villages within the scope of the Mardin Province Derik, Mazıdağı and Savur Districts Survey Project in 2020. Many settlements have been identified and registered within the scope of the project. Thirty-three find places belonging to prehistoric periods were identified among the mentioned settlements. Generally, there are mostly open-air settlements dated to the Paleolithic Age as well as prehistoric finds have also been detected in mounds on the slopes, caves or cave terraces. In addition, during the survey except the Paleolithic Age, chipped stone tool finds dating to the Late Epipalaeolithic and the Pre-Pottery Neolithic settlements were also determined.

Keywords: Mardin, Mazıdağı Survey, Chipped Stone, Prehistoric Period, Paleolithic and Pre-Pottery Neolithic

GİRİŞ

Anadolu topraklarında Paleolitik Çağ ile ilgili ilk bilgiler 19. yy sonlarında bulunan bir kaç buluntu yeri üzerinden bilinmekle beraber 1940'lı yıllardan itibaren bu dönem üzerine yoğunlaşan araştırmaların sayılarında önemli bir artışın olduğu görülmektedir (Kökten, 1947: 223-226; Taşkiran, 2016: 43-45). Bu süreçte çok sayıda araştırma olmasına rağmen sistemli olan çalışmaların özellikle 1970'li yıllarda Keban Baraj Projesi kapsamında gerçekleştirildiği söylenebilir (Harmankaya, 1997: 7-9; Taşkiran, 2016). Bu süreçle birlikte Türkiye'de tarihöncesi dönemler üzerine çok sayıda araştırmanın yapıldığı gözlemlenmektedir (Yalçinkaya, 1981: 207-218; Otte ve diğ., 1998; Yalçinkaya ve diğ., 2009: 2-6; Taşkiran, 2010; Dinçer, 2016: 213-228; Dinçer, 2018: 2-8). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne bakıldığında 1990'lı yıllarda yapılan Karkamış Baraj Gölü Alanı (Taşkiran ve Kartal, 1999: 45-62; Taşkiran, 2002: 383-385) ve 2000'li yıllarda yapılan Ilısu Baraj Gölü Alanı Paleolitik Çağ araştırmaları bölge üzerine önemli bilgiler vermektedir (Taşkiran ve Kartal, 2002: 191-193; Taşkiran ve Kartal, 2010: 235-236). Mardin Bölgesi'nde yapılan prehistorik dönem araştırmalara bakıldığında ise çok kısıtlı sayıdaki çalışmalarla temsil edildiği görülmektedir. Bu bağlamda Mardin İli Dargeçit İlçesi Ilısu Baraj İnşaat Sahası'nda yapılan yüzey araştırmaları ve kazılar dışında tarihöncesi dönemler üzerine yapılmış başka bir çalışma yok denecek kadar azdır (Taşkiran ve Kartal, 2010: 233-234). Bu noktada Eyüp Ay tarafından yürütülen yüzey araştırmalarında tarihöncesi dönemlere ait birtakım yerleşim yerleri tespit edilmiş olmakla birlikte konu üzerine henüz detaylı bir yayın bulunmamaktadır^{1,10}. Ayrıca Mardin şehir merkezinde bilinen birkaç prehistorik dönem yerleşim yeri dışında ve Ilısu Baraj İnşaat Sahası haricinde, bölge için sistemli olan başka bir araştırma da mevcut değildir (Taşkiran ve Kartal, 2010: 233-237; Coşkun, 2019: 76-78; Kodaş, 2020: 7-8). Bu çalışma kapsamında 2020 yılında yapılan yüzey araştırmasında ele geçen yontmataş aletlerin genel bir tanıtımının yapılması amaçlanmaktadır. Bu çalışmada tarihöncesine ait yontmataş aletlerin bulunduğu buluntu yerlerinin, aletlerin genel karakteristik özelliklerinin ve dönemlerinin tanımlanması amaçlanmıştır. Bu sorunsal üzerinden de istatistik veriler kullanılmamış ve söz konusu yüzey araştırmasına ait tarihöncesi dönem yontmataş buluntuları genel olarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Ayrıca makale de incelenen yontmataş aletlerin bir bölümü ileriiki yıllarda yapılması muhtemel araştırmalar için sadece alanda incelenmiş olan bu tür buluntular nedeniyle istatistik çalışmalar bu çalışmada tanıtılmamıştır.

2020 YILI TARİHÖNCESİ DÖNEM BULUNTULARI

Mazı Dağı, karstik yüksek plato görünümünde olan Mardin-Midyat Eşiği formasyonunun batısında yer alır. Bu alanın kuzeydoğusunda Karacadağ Volkanik kütlesi, eşiğin güneyinde ise Suriye-Arap düzlükleri devam eder. Mazı Dağı, Mardin-Midyat eşiğinin yükselti alanlarından birini oluştururken, iç kısım oldukça büyük bir *polye* görünümüne sahiptir. (Erinç 1980; Sözer 1984). Ovanın çevresindeki yükselti (tepelik) alanlar, yerleşime daha uygundur. Yapılan çalışmalarda elde edilen tarihöncesi döneme ait veriler, ovadan eşiklere doğru yükseltinin başladığı *terra rossa* alanlarda ya da kuzeybatı- güneydoğudaki vadi içlerinde yer alan düzlüklerde tespit edilmiştir. Bununla birlikte karstik yapıya bağlı olarak, mağara ve benzeri oluşumlar Mazı Dağı ve bu sisteme bağlı vadi içlerinde de görülmektedir. Bu alanların da farklı dönemlerde kullanıldıkları anlaşılmıştır. Yontmataş buluntuların tespit edildiği eşiklerde, toprak örüntüsü step görünümündedir, meşelik alanlar ise eteklerden itibaren sıklaşmaya başlamaktadır. Buluntuların

¹Mardin İli, Mazıdağı, Merkez ve Kızıltepe İlçelerinde Arkeolojik Yüzey Araştırması
Mardin İli, Mazıdağı ve Kızıltepe İlçelerinde Arkeolojik Yüzey Araştırması
Mardin İli, Derik ve Mazıdağı İlçeleri ile Diyarbakır İli, Çınar İlçesinde Arkeolojik Yüzey Araştırması
Mardin İli, Merkez, Savur ve Ömerli İlçelerinde Arkeolojik Yüzey Araştırması

tespit edildiği diğer alanlar ise günümüzde genellikle tarım alanları olarak kullanılmaktadır (Resim 1).

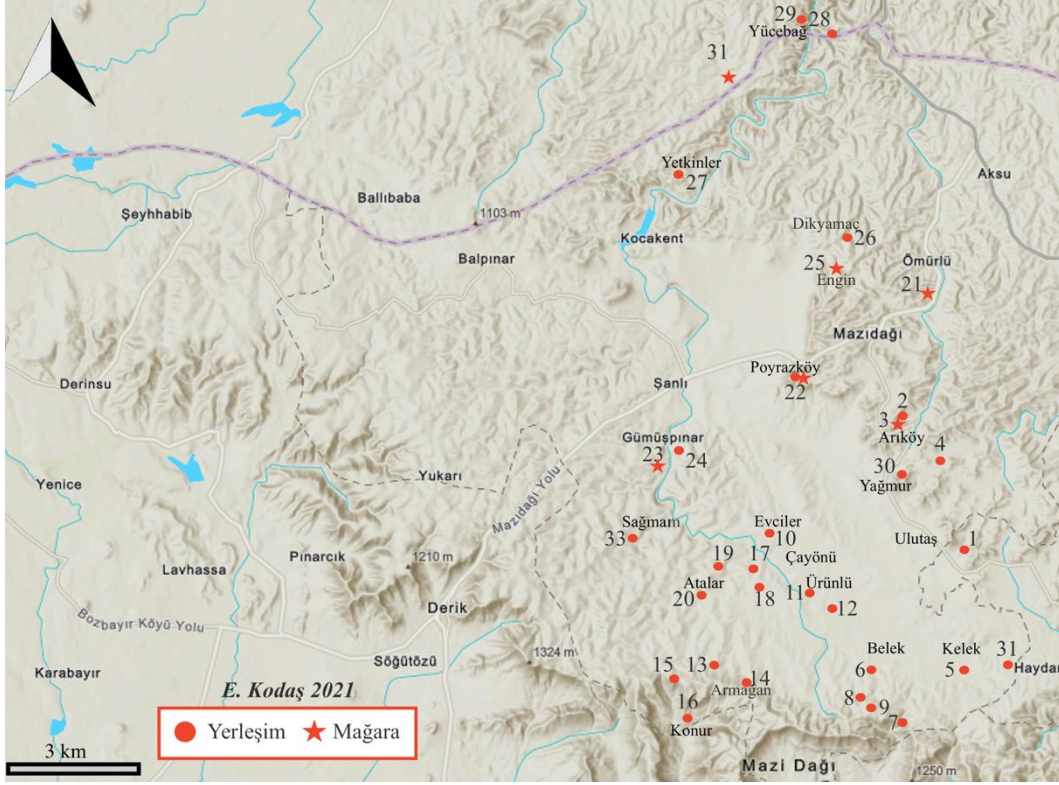

Resim 1: Mazı Dağı çevresi genel görünüm.

2020 yılında Doç. Dr. Bülent Genç başkanlığında başlatılan Mardin İli Derik, Mazıdağı ve Savur yüzey¹¹ araştırmasının ilk etabı Mazıdağı İlçesi ve köylerinde gerçekleştirilmiş ve söz konusu yüzey araştırması neticesinde otuz üç adet prehistorik dönem buluntu yeri tespit edilmiştir. Bu buluntu yerleri çoğunlukla açık hava yerleşim yerlerine ait olmakla birlikte 6 farklı lokalizasyonda toplamda 9 adet mağara ve mağara terası üzerinde de yontmataş buluntular tespit edilmiştir (Şekil 1, Kodaş ve diğ., 2021). Ayrıca söz konusu buluntu yerlerinin önemli bir kısmı çakmaktaşı yatakları üzerinde veya etrafında bulunmaktadır. Bu çalışma da söz konusu yüzey araştırması sırasında tespit edilen Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem ve öncesine ait buluntu ve buluntu yerleri üzerine ilk gözlemleri içermektedir¹².

¹¹ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle gerçekleştirilen yüzey araştırması Doç. Dr. Bülent Genç başkanlığında yürütülmektedir.

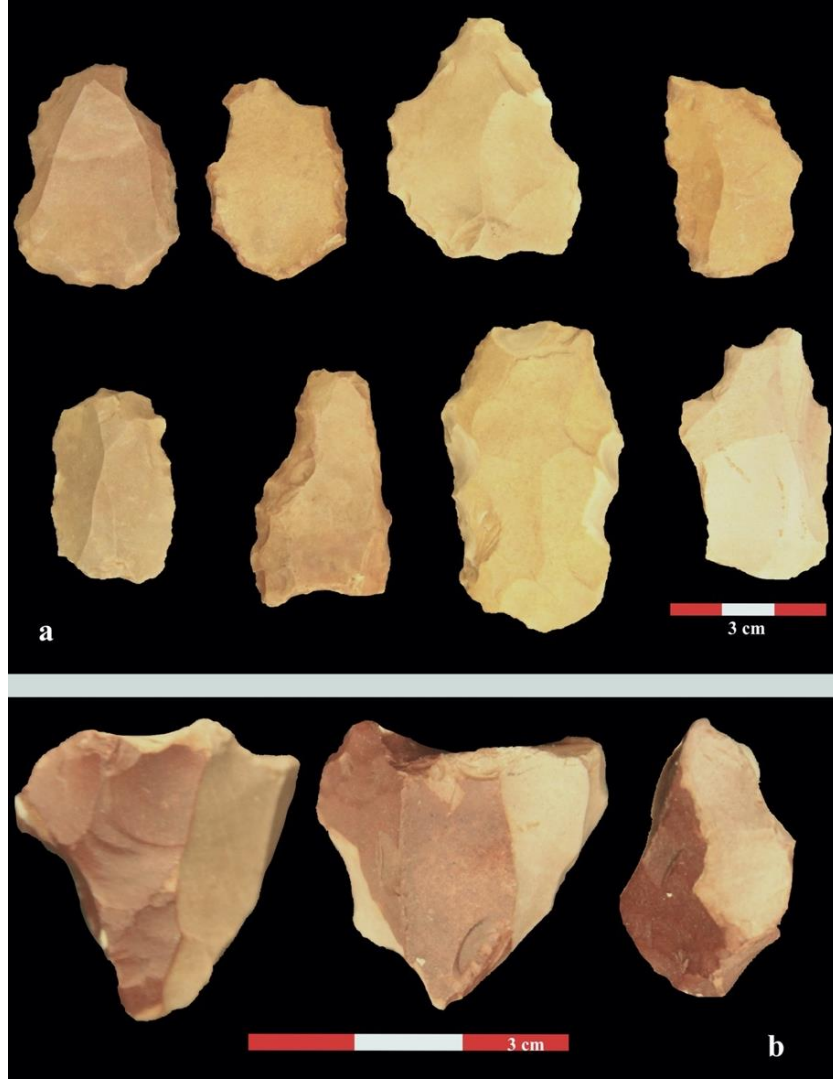
¹² Buluntular üzerine detaylı analiz çalışmaları devam etmektedir.

Şekil 1: Mazıdağı İlçesi'nde tespit edilen Tarihöncesi Dönem yerleşim yerlerinin dağılımı; 1. Hemini Mevki, 2. Arıköy, 3. Arıköy Kerbedaş Mağarası, 4. Arıköy Hızneke Mevki, 5. Ulutaş Köyü, 6. Gola Musa, 7. Gola Devreşko, 8. Gulasor Mevki, 9. Cerisergoh Mevki, 10. Evciler Köyü, 11. Ürünü Köyü 1, 12. Ürünü Köyü 2, 13. Kerike Mevki, 14. Armağan Mezrası, 15. Usube Dera, 16. Konur Köyünün Güneyi, 17. Hırbe Mamede Mevki, 18. Hırbe Biran, 19. Dinar Mevki, 20. Atalar Köyü, 21. Piran Mağarası, 22. Poyraz (Köy) Mahallesi, 23. Tehta Qesre Mevki ve Tarin Mağarası, 24. Tahte Borane Mevki, 25. Enginköy Mağarası, 26. Hırbe Şerif Mevki, 27. Yetkinler Köyü, 28. Ceme Reşan Mevki, 29. Hırbe Bajar Mevki, 30. Yağmur Köy, 30 Yücebağ Köyü Mağaraları, 32. Haydar-Kelek Arası, 33. Sağman Köyü (E. Kodaş 2021).

Ulutaş-Cevizli Köyü Hemini Mevki

Ulutaş ile Cevizli Köyü sınırında vadi içerisinde kalan Hemini Mevki'nde çakmak taşı kaynakları etrafında çok sayıda yontmataş alet tespit edilmiştir. Kuzey-güney doğrultulu devam eden vadi içindeki kırmızı alanlarda yontmataş aletler tamamen çakmaktaşıdan üretilmiştir. Paleolitik Dönem'e ait olduğu düşünülen yontmataş aletler arasında levallois ve tayac yongalar önem teşkil etmektedir. Alanda çok sayıda levallois yonga ve yonga çekirdeği bulunmuştur (Resim 2/a). Yerleşim yerinde karşılaşılan dilgiler, mikro-dilgi çekirdekleri ve yine dilgi taşımak üzerine yapılmış olan bir adet trapez Epipaleolitik Dönem'e işaret etmektedir (Resim 2/b).

Resim 2: Hemini'n Mevkii'nde bulunan levallois yongalar (a) ve Epipaleolitik Dönem'e ait olduğu düşünülen mikro-dilgi çekirdeği (b).

Arıköy (Xana Zembur)

Arıköy'nün batısındaki tepelik yamaçta görülen çakmaktaşı buluntular kaba yonga üzeri aletlerle temsil edilmektedir. Söz konusu yontmataş aletlerin tekno-tipolojileri dönem olarak sorunlu olmakla birlikte büyük boyutlu yonga üzerine yapılmış bazı aletler (9-15 cm arası uzunluğa sahip) daha çok Alt Paleolitik Dönem'e tarihlenebileceklerini düşündürmektedir.

Arıköy Kerbedaş Mağarası

Arıköy'de köyün hemen batısında bulunan tepelik alanda Kerbedaş isimli bir mağara bulunmaktadır. Mağaranın girişi kuzey-batıya bakmaktadır. Bu mağarada 2.50x1.70 m ebatlarında 4 metre derinliğinde bir kaçak kazı çukuru saptanmıştır. Mağaranın ağzı 3,05 metre genişliğindedir. Derinliği 5.42 metre, yüksekliği ise 2.50 metredir. Kaçak kazı çukurunun kesitinin 3.5 metresinde çanak çömlek parçaları görülmektedir. Büyük olasılıkla Paleolitik Çağ dolgusu daha aşağı katmanlarda bulunmaktadır. Ancak kazı çukurundan boşaltılan ve mağaranın ağzına yığılan toprağın yüzeyinde Paleolitik Çağ'a ait yontma taş aletler ve Neolitik Çağ veya Kalkolitik Çağ'a ait olduğu düşünülen yontmataş aletler ve boyalı çanak-çömlek parçaları bulunmaktadır.

**Mardin İli Derik, Mazıdağı ve Savur İlçeleri 2020 Yılı Yüzey Araştırması Tarihöncesi Dönem
Buluntuları: İlk Gözlemler**

Mağaranın içerisinde ve terasında ele geçen Paleolitik Çağ'a ait yontmataş aletler levallois ve mousterien yongalar ve uçlarla temsil edilmektedir (Resim 3).

Resim 3: Kerbedaş Mağarası'nda kaçak kazı çıkuru toprağı içerisinde ele geçen yontmataş aletler.

Arıköy Hızneke Mevki

Arıköyün doğusunda yer alan vadideki düz alanda (Hızneke Mevki) yonga ve dilgi taşımak üzere yapılmış çok sayıda alet bulunmuştur. Söz konusu alan, Arıköy ve Yağmur Köy arasındaki geniş vadi üzerindedir ve günümüzde tarla olarak kullanılmaktadır. Geniş düz bir dere yatağının etrafında bulunan yontmataş aletlerin tamamı çakmaktaşıdan üretilmiştir. Alanda gözlemlenen aletler arasında levallois uçları, levallois yongalar ve çekirdekler yoğunluktadır. Ayrıca alanda gözlemlenen bazı dilgiler Üst Paleolitik Dönem'e işaret etmektedir. Bölgenin genelinde az sayıda olmakla birlikte doğal çakmaktaşı blokların bulunduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra vadi içerisinde bulunan dere yatağının profilinde de çakmaktaşı aletlerin olduğu gözlemlenmiştir.

Ulutaş Köyü Kelek Mezrası

Ulutaş Köyü Kelek Mezrası'nın güneyindeki tepelik alanın eteklerinde çakmaktaşıdan üretilmiş yontmataş aletler bulunmuştur. Söz konusu aletler arasında levallois ve mousterien yongalar yoğundur. Alanda ayrıca Üst Paleolitik Dönem'e ait olabilecekleri düşünülen dilgi ve dilgi çekirdekleri bulunmaktadır.

Ulutaş Köyü Gole Musa Mevki

Ulutaş Köyü'ne bağlı Gola Musa Mevki'sinde çakmaktaşı yatakları etrafında çok sayıda yontmataş alet tespit edilmiştir. Alanda yoğun olarak görülen kaba yonga üzeri aletler ve levallois yongalar daha çok Alt Paleolitik Dönem'e işaret etmektedir. Kaba yonga aletler tekno-tipolojik açıdan clactonien yonga üretim yöntemine işaret etmektedir. Bazı parçalar mousterien endüstrisine işaret etmektedir ve bu durum alanda Orta Paleolitik Dönem'e ait yontmataş aletlerin de olabileceğini düşündürmektedir. Bunun yanı sıra Üst Paleolitik Dönem'e ait olabilecek dilgi

çekirdekleri ve dilgilerin (düzeltisiz veya dilgi üzeri ön kazıyıcılar) olması yerleşimin tüm Paleolitik Çağ boyunca ziyaret edildiğine işaret etmektedir (Resim 4).

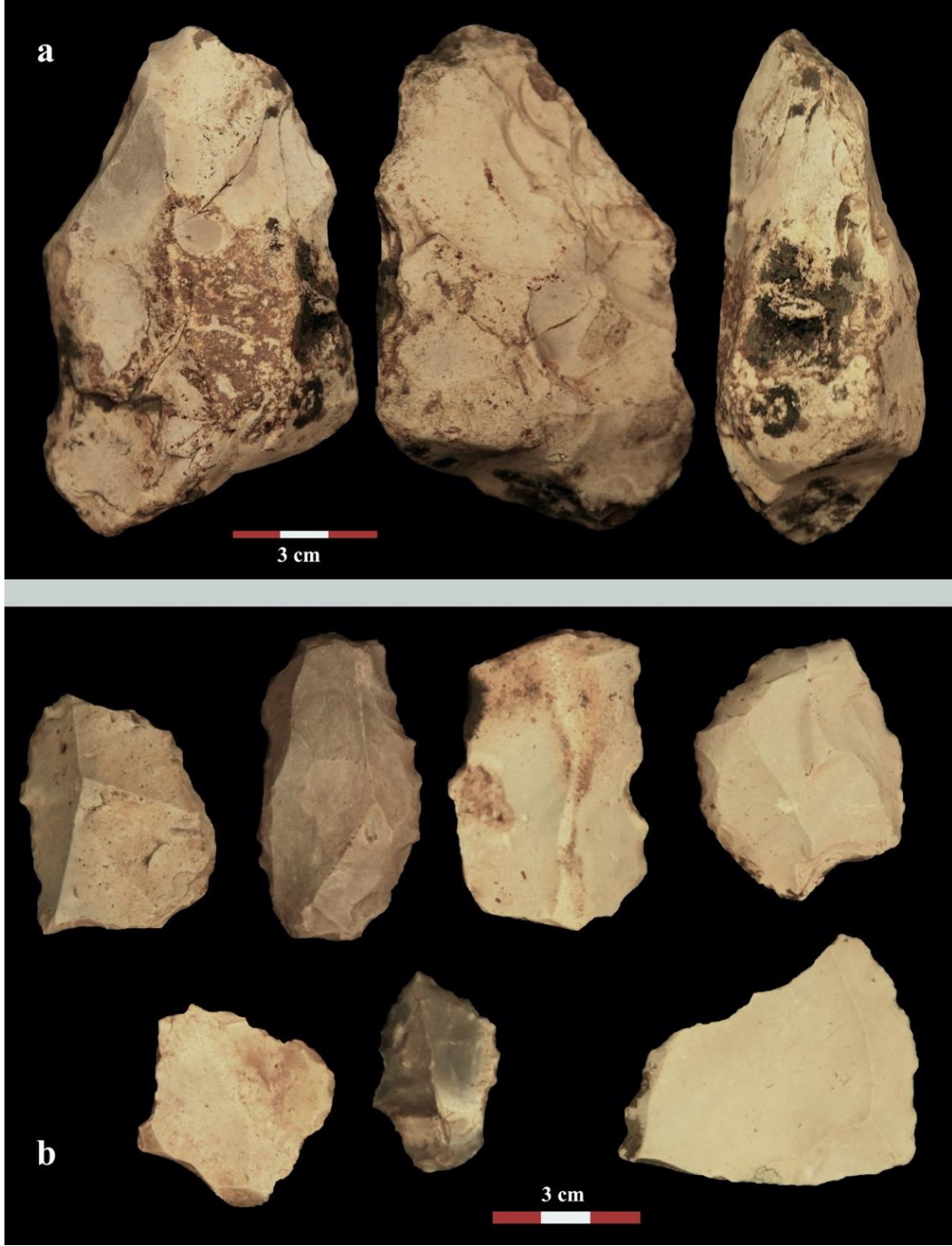
Resim 4: Gole Musa Mevkii'nde bulunan ve yontmataş aletler.

Ulutaş Köyü Gola Devreşko Mevki

Ulutaş köyüne bağlı Gola Devreşko Mevkisi'nde geniş bir vadinin güneydoğusundaki alanda, günümüzde tarla olarak kullanılan, çok sayıda çakmaktaşı alet saptanmıştır. Bu bölgede çok sayıda doğal çakmaktaşı blok bulunmaktadır. Alanda bulunan kaba yonga üzeri aletler (*large flakes*) ve el baltaları özellikle Alt Paleolitik Dönem'e işaret etmektedir. Yine aynı döneme ait olabilecek levallois yonga ve yonga çekirdekleri de bulunmuştur. Fakat bazı yongalar yerleşim yerinde Orta Paleolitik Dönem mousterien alet endüstrisinin de olabileceğini düşündürmektedir. Bunu yanı sıra Üst Paleolitik Dönem alet endüstrisine ait olduğu düşünülen bir takım dilgi ve dilgi çekirdekleri tespit edilmiştir.

Ulutaş Köyü Gulasor Mevki

Ulutaş köyüne bağlı Golasor Mevki'nde düz meşelik bir alanda yer alan ve çakmaktaşı yatağı olduğu gözlemlenen bölgede çok sayıda yontmataş alet tespit edilmiştir. Söz konusu aletler arasında, Gulasor mevkiinde de gözlemlendiği gibi, el baltaları (Resim 5/a), bir adet kıyıcı, kaba yonga üzeri aletler ve levallois yongalar bulunmaktadır (Resim 5/b). Söz konusu aletler daha çok Alt Paleolitik Dönem yontmataş alet tekno-tipolojisine işaret etmektedir.

Resim 5: Golasor Mevki’nde bulunan el baltası (a) ve Paleolitik Çağ’a tarihlenen yongalar (b).

Ulutaş Köyü Belek Mezrası Cerisergoh Mevki

Ulutaş köyüne bağlı Belek Mezrası Cerisergoh Mevki’nde çakmaktaşıdan yapılmış çok sayıda yontmataş alet bulunmaktadır. Söz konusu mevkide bir dere yatağı etrafında tespit edilen çakmaktaşı blokları alanın bir yatak olduğunu göstermektedir. Bu alanda gözlemlenen aletler arasında levallois uçlar ve levallois uzun yongalar çoğunluktadır. Bunun yanı sıra alanda Üst Paleolitik Dönem’in varlığına işaret eden dilgiler bulunmaktadır.

Evciler Köyü

Köyün etrafında değişik alanlarda bulunan yontmataş aletler ve alet kalıntılarının tamamı çakmaktaşıdan üretilmiştir. Alanda toplanan yontmataş aletler arasında genel olarak levallois yongalar daha yoğundur. Alanda bulunan uzun düzensiz dilgiler ise daha çok Üst Paleolitik Dönem'in varlığına işaret etmektedir. Ayrıca bazı parçalar tayac yongaların da bulunabileceğini düşündürmektedir.

Ürünlü Köyü 1

Ürünlü Köyü etrafında bulunan çakmaktaşıdan yapılmış yontmataş buluntular arasında Alt Paleolitik Dönem'e ait üç tane el baltası, bir adet yonga üzeri kenar kıyıcı ve yine bu döneme ait çok sayıda kaba yonga (*larges flakes*) bulunmaktadır. Bunun yanı sıra alanda levallois yonga ve yonga çekirdeklerinin yoğun olduğu görülmektedir.

Ürünlü Köyü 2

Ürünlü Köyü'nün güneyinde bulunan yontmataş aletlerin tamamı çakmaktaşıdan üretilmiştir. Söz konusu aletler arasında Orta Paleolitik Dönem olduğu düşünülen levallois ve mousterien yongalar (özellikle uçlar) yonga çekirdekleri yoğundur. Bu duruma ek olarak alanda Epipaleolitik Dönem olduğu düşünülen mikro-dilgi çekirdekleri ve mikro-dilgi taşımak üzerine yapılmış aletler bulunmuştur.

Yalınağaç Köyü Armağan Mezrası Kerike Mevki

Yalınağaç Köyü'ne bağlı Armağan Mezrası sınırları içinde kalan Kerike Mevki'ndeki çakmaktaşıdan üretilmiş yontmataş buluntular Alt Paleolitik Dönem ve Epipaleolitik Dönem'in varlığına işaret etmektedir. Alt Paleolitik Dönem olduğu düşünülen buluntular arasında bir adet el baltası, bir adet kıyıcı ve çok sayıda kaba yonga üzeri alet bulunmaktadır. Epipaleolitik Dönem'e ait olduğu düşünülen kalıntılar arasında ise bir adet mikro-dilgi ve yarım biçimli mikrolit alet bulunmaktadır.

Yalınağaç Köyü, Armağan Mezrası (Golike Köyü)

Yalınağaç Köyü'ne bağlı Armağan Mezrası'nın içinde ve etrafında bulunan çakmaktaşı yontmataş aletler ve alet kalıntıları daha çok düzensiz yongalar ve birkaç adet levallois yonga ile temsil edilmektedir. Köy içerisinde kalan alanda çok sayıda yonga bulunmakla birlikte alan yerleşime bağlı olarak aşırı bir tahribata uğramıştır.

Konur Köyü (Şebe) Usube Dera Mevki

Konur Köyü'nün güneydoğusunda bulunan Usube Dera Mevki'nde¹³ az sayıda yontmataş alet bulunmuştur. Söz konusu buluntu yeri derin bir dere yatağının batısında bulunan düz teraslar şeklinde bir coğrafyaya sahiptir. Alanda doğal çakmaktaşı bloklar da bulunmaktadır. Bu alanda tespit edilen yontmataş aletler arasında çok sayıda düzensiz yonga bulunmakla birlikte bir adet mousterien uç tespit edilmiştir.

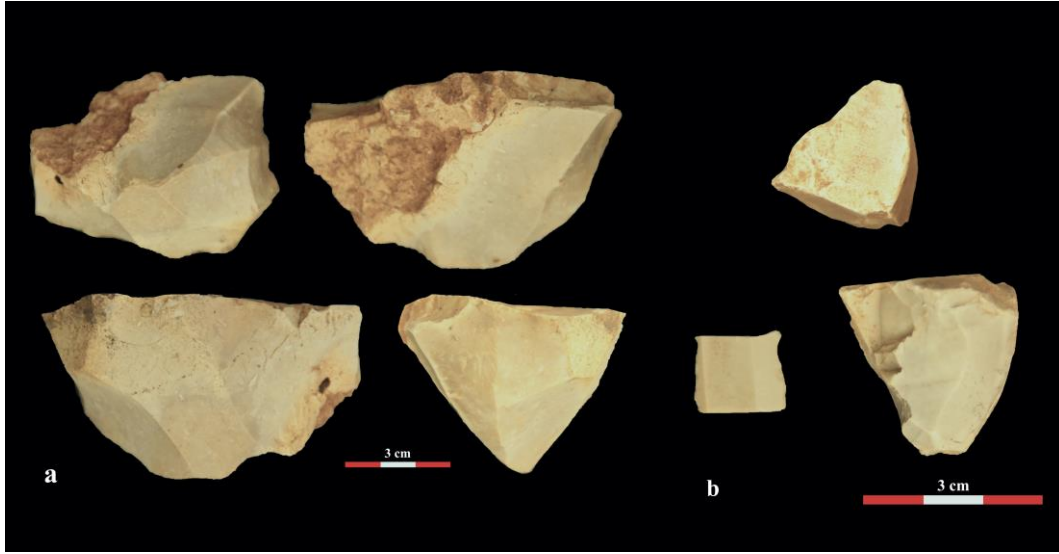
Konur Köyü Kuzey Batısı

Konur Köyü'nün bulunduğu yamacın kuzeybatısında yer alan tepelik alanda, yoğun olarak gözlemlenen, çakmaktaşıdan yapılmış yontmataş aletler arasında Alt veya Orta Paleolitik Döneme ait olduğu düşünülen levallois ve mousterien yongalar bulunmaktadır. Alanda az sayıda da olsa doğal çakmak taşı bloklar bulunmuştur. Fakat bu bölgede herhangi bir çekirdek ele geçmemiştir.

¹³ Yüksek yamacın eteklerinde bulunan alanın güneydoğusunda su kaynakları bulunmaktadır.

Çayönü Köyü (Lalan Köyü) Hırbe Mamede Mevki

Çayönü Köyü sınırları içerisinde kalan Hırbe Mamede Mevki olarak adlandırılan tepelik alanda doğal çakmaktaşı yatakları ve çakmaktaşıdan üretilmiş çok sayıda yontmataş alet ve alet üretim atığı tespit edilmiştir. Bu buluntular içerisinde levallois ve mousterien yongalar ve yonga çekirdekleri yoğunluktadır. Alanda az sayıda da olsa Üst Paleolitik Dönem'e ait olduğu düşünülen dilgi ve dilgi çekirdeklerinin olduğu gözlemlenmiştir (Resim 6/a). Söz konusu buluntu yerinde toplanan birkaç adet mikro-dilgi çekirdeği ve bir mikro-dilgi parçası (Resim 6 /b) çakmaktaşı yatağı olan bu alanın Epipaleolitik Dönem'de de ziyaret edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Resim 6: Çayönü Köyü Hırbe Mamede Mevki'nde bulunan dilgi çekirdeği (a) ve mikro-dilgi çekirdeği (b).

Çayönü (Lalan Köyü) Hırbe Biran Mevkii

Çayönü köyünün güneybatısında bulunan vadi içerisindeki çakmaktaşı yatakları üzerinde çok sayıda yontmataş alet tespit edilmiştir. Bu aletler daha çok levallois yongalar ve kaba yonga (larges flakes) üzeri aletler ile temsil edilmektedir.

Atalar Köyü (Xarok) Dinar Mevki

Atalar Köyü'nün kuzeydoğusunda bulunan Dinar Mevki'nde çakmaktaşıdan üretilmiş çok sayıda yontmataş alet tespit edilmiştir. Dere yatağı etrafında dar ama düz bir alan olan bu buluntu yerinde tespit edilen yontmataş aletler arasında levallois yongaların ve çekirdeklerin yoğun olduğu gözlemlenmektedir.

Atalar Köyü (Xarok)

Atalar Köyü'nün içerisinde ve çevresinde çakmaktaşıdan yapılmış yontmataş buluntular levallois yongalar ve çekirdekler ile temsil edilmektedir. Ayrıca bu alanın çakmaktaşı yatağı olduğu görülmektedir. Fakat köy içerisinde kalmış olan bu alan aşırı bir tahribata uğramıştır.

Ömürlü Köyü (Piran Köyü) Mağara

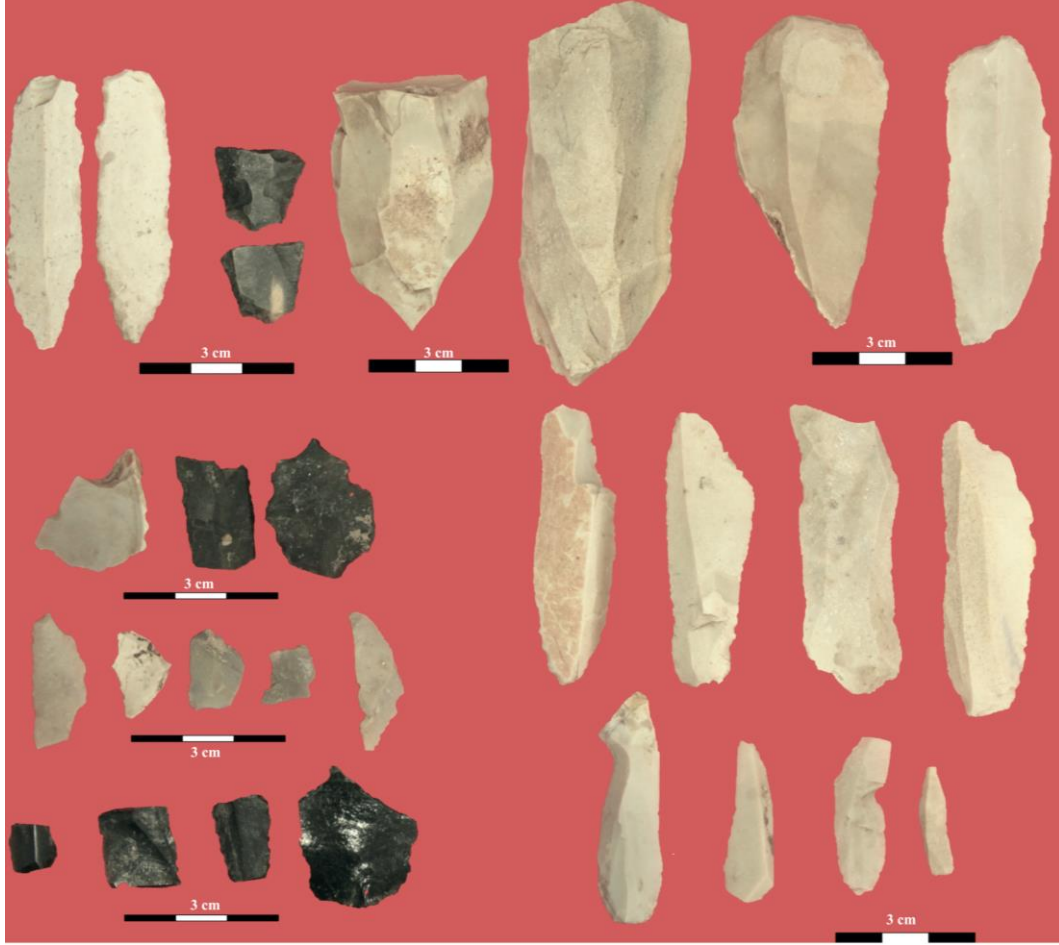
Ömürlü Köyü'nün yaklaşık 4 km güneydoğusunda bulunan tepelik alanın eteğinde bir mağara tespit edilmiştir. Söz konusu mağaranın ağzı kuzeydoğuya bakmaktadır. Mağara ağzının yaklaşık yüksekliği 6.5 metre, genişliği ise 5.5 metredir. Mağara tabanındaki dolgu içerisinde Orta Çağ'a ait çeşitli seramik parçaları, 1 adet lüle parçası ve çakmaktaşı parçalar bulunmaktadır. Mağaranın terasında ele geçen çakmaktaşı yontmataş aletler arasında az sayıda levallois yonga tespit edilmiştir.

Mazıdağı Kalesi Mevki (Poyrazköy)

Poyrazköy sınırları içerisinde kalan Mazıdağı Kalesi'nin güneydoğu eteklerinde höyükleşme olan bir alan tespit edilmiştir. Günümüzde tarla olarak kullanılan bu alanda çok sayıda seramik parçası bulunmaktadır. Bu alanın çevresinde tespit edilen yontmataş aletler arasında bulunan bir mikro dilgi çekirdeği daha çok Epipaleolitik Çağ veya Neolitik Çağ yontmataş alet endüstrisine işaret etmektedir. Ayrıca höyükleşme olduğu gözlemlenen alanın çevresinde çok sayıda yonganın olduğu görülmektedir. Söz konusu yongaların büyük çoğunluğu net bir dönem vermemekle birlikte birkaç adet levallois yongaya rastlanmıştır. Ayrıca bu kalenin eteklerinde iki adet dolgulu mağara bulunmaktadır. Fakat bu mağaraların içerisinde veya etrafında herhangi bir yontmataş alete rastlanmamıştır.

Gümüşpınar Köyü Tehta Qesre Mevki ve Tarin Mağarası

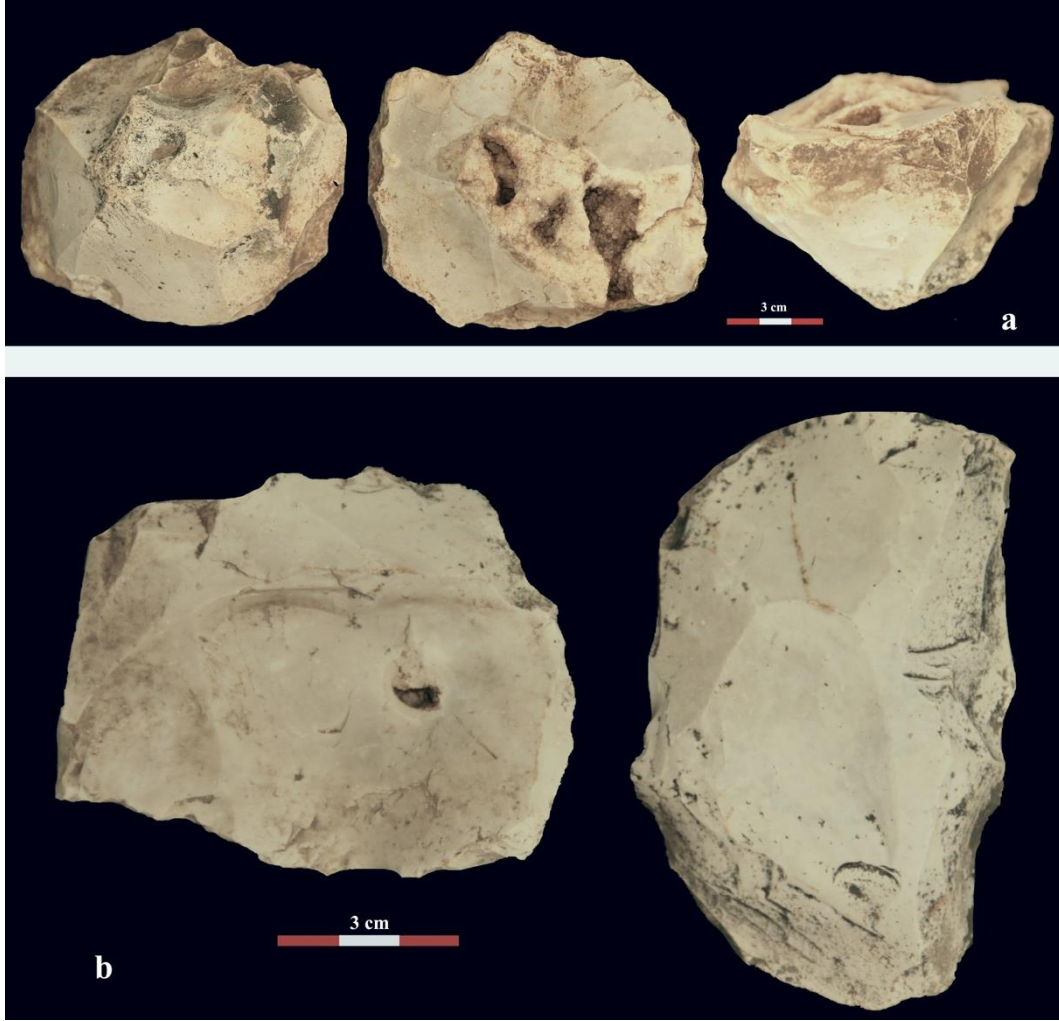
Gümüşpınar Köyü'nün güneyinde bulunan Tehta Qesre Mevkii'nde bir mağara tespit edilmiştir (Resim 7). Gümüşpınar köyünün yaklaşık 200 metre güneyinde bulunan bir tepelik alanın hemen kuzeydoğu eteğinde bulunan mağaranın giriş kısmı doğuya bakmaktadır. Ağız kısmı 10.5 metre genişliğinde olan mağaranın, iç kısmın genişliği hafif daralarak devam etmekte, mağara sonradan ahır olarak kullanıldığı için girişi bir duvarla çevrilmiştir. Bu duvarın kalınlığı yaklaşık 1 metredir. Mağara dolgusu hakkında henüz net bir bilgi bulunmamakla birlikte mevcut hali yaklaşık 3 metre yüksekliğe ve 3 metrelik bir genişliğe sahiptir (Kodaş ve diğ., 2021). Bu duvarın kalınlığı 1 metredir. Bu mağaranın terasında obsidiyen ve çakmaktaşı aletler bulunmaktadır. Teras üzerinde ve terasın eteklerinde tespit edilen yontmataş aletler arasında çakmaktaşı ve obsidiyen dilgiler ve mikrolit aletler bulunmaktadır (Resim 7). Mağara etrafında, terasına ek olarak, çok sayıda yontmataş alet tespit edilmiştir. Bu aletler arasında levallois ve mousterien yongalar ve çekirdekler yoğundur. Yongalar içerisinde levallois ve mousterien uçlar, levallois yongalar (uzun ve klasik) ve kaplumbağa sırtı biçimli yongalar bulunmaktadır.

Resim 7: Gümüşpınar Köyü Tarin Mağarası (a-b) ve mağaranın terasında toplanan Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem yontmataş buluntular (c).

Gümüşpınar Köyü Tahte Borane

Gümüşpınar Köyü'nün doğusunda Tahte Borane Mevki'ndeki çakmaktaşı yatakları üzerindeki buluntu yerinde çok sayıda yontmataş alet tespit edilmiştir. Söz konusu aletler arasında kaba yonga üzeri aletler ve diskoid çekirdekler (Resim 8a), levallois yongalar, uçlar ve çekirdekler bulunmaktadır (Resim 8b). Bunu yanı sıra yontmataş aletler arasında Üst Paleolitik Dönem'e ait olduğu düşünülen çok sayıda dilgi ve dilgi çekirdeği de bulunmaktadır.

Resim 8: Gümüşpınar Köyü Tahte Borane Mevkii'nde bulunan diskoid çekirdek ve levallois yonga çekirdekleri (b).

Enginköy (Zızne) Mağarası

Enginköy'ün batısında bulunan tepelerin batı yamacında, ovaya bakan kesimde, bir mağara saptanmıştır. Mağaranın uzunluğu 8.60 metre olup giriş genişliği 3.90 metreden başlayarak gittikçe daralmaktadır. Bu mağaranın içinde sol tarafta 1.50 metreye 1.20 metre ölçülerinde olan ikinci bir göz daha bulunmaktadır. Bu alanda az sayıda yontmataş alet kalıntısı ve bazalt kap/öğütme taşı parçaları bulunmaktadır (Resim 9). Ele geçen yontmataş buluntular arasında bir adet mikro-dilgi çekirdeği (Resim 9), dilgi parçaları, üretim atıkları ve değişik form ve boyutta olan düzensiz yongalar bulunmaktadır. Bu mağarada ayrıca 10x10 cm ölçülerinde aşı boyası ile yapılmış olan ve tarihöncesi dönemlere tarihlenebilecek (Epipaleolitik veya Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem) bir duvar resmi bulunmaktadır (Resim 9).

Resim 8: Enginköy Mağarası içerisinde aşı boyası ile yapılmış motif (a), mağaranın terasında ele geçen mikro-dilgi çekirdeği (b) ve bazalt öğütme taşı parçaları (c).

Dikyamaç Köyü (Sılole) Hırbe Şerif Mevki

Dikyamaç Köyü'nün kuzeybatısında Hırbe Şerif Mevkii olarak adlandırılan alanda bir yamaç höyüğü saptanmıştır. Bu höyüğün güneyinde bulunan eski bir dere yatağı etrafında yer alan düz arazide tespit edilen az sayıdaki yontmataş kalıntısı arasında Paleolitik Çağ'a ait olduğu düşünülen ama tam bir kronoloji vermeyen yongalar bulunmaktadır. Fakat Epipaleolitik Dönem olduğu düşünülen dilgi taşımaklık üzeri yarımaya biçimli aletler ve mikro-dilgi çekirdekleri kronolojik olarak ayrı bir önem taşımaktadır.

Yetkinler Köyü (Dirine)

Köyün güneydoğusunda bulunan tepelik alanda görülen çakmaktaşı buluntular arasında levallois alet üretim teknolojisine işaret eden yongalar ve çekirdekler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra alanda tayac yongaları ve kaba yongalar (*larges flakes*) tespit edilmiştir.

Yücebağ Köyü (Çeme Reşan)

Yücebağ Köyü'nün doğusundaki tepelik alanın kuzey yamacında Çeme Reşan Kalesi yer almaktadır. Bu kalenin bulunduğu tepenin eteklerinde bulunan derenin etrafında çok sayıda, bilinçli olarak üretilmiş, yonga ve dilgi parçası bulunmuştur. Fakat söz konusu aletlerin formları herhangi bir dönem bildirmeye olanak sağlamamaktadır.

Yücebağ Köyü-Hırbe Bajar Mevki

Yücebağ Köyü'nde Hırbe Bajar Mevki olarak adlandırılan tepelik alanda görülen yontmataş aletlerin tamamı çakmaktaşıdan üretilmiştir. Buluntular arasında Paleolitik Çağ'a ait oldukları düşünülen yongalar ve dilgiler bulunmaktadır.

Yağmurköy (Evrihan Köyü)

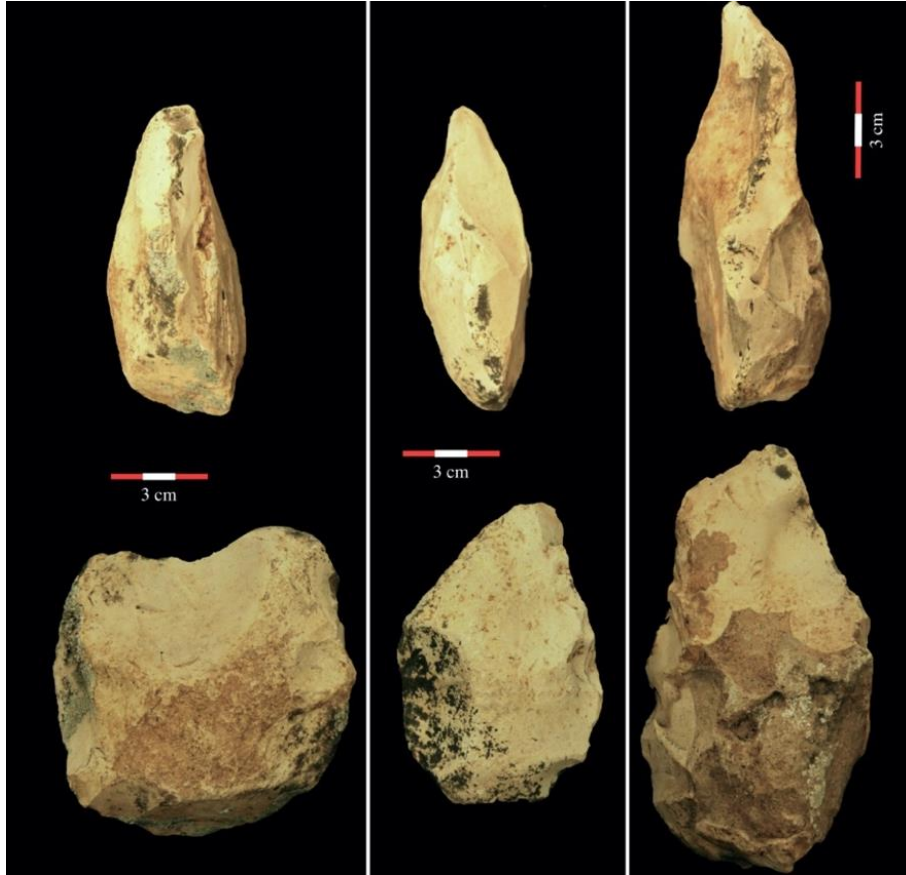
Yağmurköy'ün içerisinde ve çevresinde toplanan yontmataş aletler arasında çok sayıda levallois yonga bulunmaktadır. Fakat herhangi bir çekirdeğe rastlanmamıştır. Söz konusu buluntular köyün içi ve etrafında bulunan geniş bir alanda dağınık olarak ele geçmiştir.

Yücebağ Köyü–Mağaralar

Yücebağ Köyü'nün güneybatısında doğal mağaralar bulunmaktadır. Alanda bulunan dört adet mağaranın terasında toplanan çakmaktaşı aletler daha çok levallois alet endüstrisine işaret etmektedir. Fakat alanda çok az sayıda yontmataş alet görülmektedir ve herhangi bir çekirdeğe rastlanmamıştır.

Kelek-Haydar Arası

Haydar açık hava yerleşim yeri Mardin İli Mazıdağı İlçesi'ne bağlı Kelek Köyü ile Artuklu İlçesi'ne bağlı Haydar Köyü arasında bulunmaktadır. Geniş bir vadi içerisinde bulunan yerleşim yerinde çok sayıda yontmataş alet bulunmaktadır. Çakmaktaşı kaynakları üzerindeki açık hava yerleşim yerinde levallois yonga ve yonga çekirdekleri, diskoid çekirdekler, el baltaları (Resim 10/b-c), nacaklar (Resim 10/a), kıyıcılar, hummal dılgileri, amud dılgileri ve değişik form ve boyutlarda olan yonga, dilgi ve bunlara ait çekirdek tespit edilmiştir.

Resim 10: Haydar Mevkii'nde bulunan nacak (a) ve el baltaları (b-c).

Sağman Köyü

Sağman Köyü içerisinde ve etrafında tespit edilen az sayıdaki çakmaktaşı alet arasında levallois alet üretim teknolojisine işaret eden yongalar ve çekirdekler yoğundur. Bunun yanı sıra

**Mardin İli Derik, Mazıdağı ve Savur İlçeleri 2020 Yılı Yüzey Araştırması Tarihöncesi Dönem
Buluntuları: İlk Gözlemler**

alanda tayac yongası olabilecek yongalar ve clactonien olduğu düşünülen kaba yonga üzeri aletlerin de bulunduğu gözlemlenmiştir.

SONUÇ YERİNE: İLK GÖZLEMLER

Mardin İli Derik, Mazıdağı ve Savur İlçeleri Yüzey Araştırması Projesi kapsamında Mazıdağı İlçesi ve köylerinde 2020 yılında yapılan araştırmalarda çok sayıda Paleolitik Çağ buluntu yeri tespit edilmiştir. Söz konusu buluntu yerlerinde levallois ve mousterien yongalar ve yonga çekirdekleri daha yoğun olmakla birlikte Alt Paleolitik Dönem'e tarihlenen aşölyen kültür evresine ait el baltaları, kaba yonga üzeri aletlerin (*larges flakes acheuleans*), nacakların, yine bu döneme ait değişik yongaların (tayac, clactonien, vb.), discoid çekirdekler ve kıyıcıların bulunduğu çok sayıda buluntu yeri tespit edilmiştir. Ayrıca bazı buluntu yerlerinde amoud ve hummal dilgi teknolojisinin bulunması, levant kültürleri ile ilişkili olabileceğinden dolayı, ayrı bir önem arz etmektedir. Fakat bölgede ele geçen yontmataş buluntular arasında levallois ve mousterien yonga ve yonga çekirdeklerinin daha yoğun olduğu görülmektedir. Bu duruma ek olarak birçok buluntu yerinde Üst Paleolitik Dönem'e ait olduğu düşünülen çok sayıda dilgi ve dilgi çekirdeği bulunmuştur. Bu durum bölgenin Üst Paleolitik Dönem'de yaşanılır bir alan olduğunu ve bölgede bu dönem üzerine yapılacak araştırmaların daha kapsamlı bir şekilde yürütülmesi gerektiğine işaret etmektedir. Genel olarak bakıldığında söz konusu yüzey araştırması sırasında öne çıkan bir diğer nokta ise yüksek bir rakıma ve yer yer geniş vadilere sahip olan Mazıdağı Bölgesi'nde çok sayıda çakmaktaşı yatağının ve mağaranın bulunduğu görülmektedir. Bu duruma paralel olarak söz konusu dönemlere ait buluntuların büyük bir bölümünün de söz konusu çakmaktaşı yatakları üzerinde veya mağaraların içerisinde veya teraslarında tespit edilmiştir (Resim 2). 2020 yılı yüzey araştırması kapsamında Paleolitik Çağ buluntularının yanı sıra Geç Epipaleolitik, Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem ve Çanak-Çölekli Neolitik Dönem'e tarihlenen yontmataş aletlerin, sürtme taş alet ve çanak-çömlek parçalarının tespit edilmiş olması dağlık ve yüksek bir rakıma sahip olan Mazı Dağı (Resim 12) bölgesinde söz konusu dönemlerin belirlenmiş olması ve araştırmaların bu yönde de ilerlemesi adına önemli bir başlangıçtır. Bilhassa bu dağlık ve yüksek bölgede bulunan mağaralarda ve açık alanlar üzerinde Epipaleolitik Çağ ve Neolitik Çağ'a ait yerleşim yerlerinin varlığı Güneydoğu Anadolu daha çok bilinen höyük yerleşiminin aksine Mazı Dağı Bölgesi'nde mağara ve açık alanlarında bu dönemlerde iskân edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Anadolu dağlık platosu ile Suriye-Mezopotamya ovası arasında bulunan bu bölgede ileriki yıllarda yapılması planlanan araştırmalar bölgenin tarihöncesi dönemleri hakkında daha detaylı bilgilerin elde edilmesini sağlayacak önemli bir potansiyele sahiptir.

KAYNAKÇA

- Coşkunsu, G. (2019). Hirbe Helale (Harabe Helale) ve Ğurs Vadisi. Afrika'dan Dünya'ya Yayılırken Yolu Anadolu'dan Geçen Paleolitik Dönem Atalarımızın Mardin'deki İzleri. *Aktüel Arkeoloji*, C. 67, s. 76-83.
- Dinçer, B. (2016). The Lower Paleolithic in Turkey: Anatolia and Hominin Dispersals Out of Africa. *Paleoanthropology of the Balkans and Anatolia. Human Evolution and its Context*, (Ed. D.K. Harvati ve M. Roksandic). Dordrecht: Springer, s. 213-228.
- Dinçer, B. (2018). Türkiye'de Paleolitik Çağ Arkeolojisinin Geleceği, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, C. 157, s.1-22.
- Erinç, S., (1980). Kültürel Çevrebilim Açısından Güneydoğu Anadolu, *Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırması-I*, s.65-72.
- Harmankaya, S. (1987). Türkiye Paleolitik Çağ Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri Projesi, Paleolitik Çağ* (Ed. S. Harmankaya ve O. Tanındı). İstanbul, s. 7-19.
- Kodaş, E. (2020). Note sur un site paléolithique en Anatolie orientale: Hirbe Helale. *Anatolia Antiqua*, C. 28, S. 2, s. 7-21.
- Kodaş, E., Genç, B., Tümer, H., Çiftçi Y., Abakay, A., Kaya, Ş., Işık, S., Dinç, O., İpek B. (2021). A New Pre-Pottery Neolithic Settlement in the Southeastern Anatolia. The Light Of Its Knapped Stone Assemblages: Tarin Cave. *Anatolia*, C. 47, 77-96.
- Kökten, İ. K. (1947). Bazı Prehistorik İstasyonlar Hakkında Yeni Gözlemler. *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 5, s. 223-236.
- ya M., Yalçınkaya I., Kozłowski, J., Bar-Yosef, O., Bayón, I.L., Taşkiran, H. (1998). Long-term Technical Evolution and Human Remains in the Anatolian Palaeolithic. *Journal of Human Evolution*, C. 34, s. 413-431.
- Sözer, A. N., (1984). Güneydoğu Anadolu'nun Doğal Çevre Şartlarına Coğrafi Bir Bakış, *Ege Coğrafya. Dergisi* Sayı:2, s. 8-30.
- Taşkıran, H. (2002). 2000 Yılı Karkamış Baraj Gölü Alanı Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması (The Palaeolithic Survey in the Carchemish Dam Reservoir Region: 2000 Season). *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ Tarihsel Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi (Taçdam), (Ed. N. Tuna- J. Velibeyoğlu) Ankara, s. 383- 429.
- Taşkıran, H. (2016). The Paleolithic and Epi-paleolithic of Anatolia. *Anatolian Metal VII*, s. 43-51.
- Taşkıran, H., Kartal, M. (1999). Karkamış Baraj Gölü Alanında Yapılan Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması: İlk Gözlemler", *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları*,

***Mardin İli Derik, Mazıdağı ve Savur İlçeleri 2020 Yılı Yüzey Araştırması Tarihöncesi Dönem
Buluntuları: İlk Gözlemler***

Ankara: ODTÜ Tarihsel Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi (Taçdam),
(Ed. N. Tuna ve J. Velibeyoğlu) Ankara, s. 45-62.

Taşkıran, H., Kartal, M. (2002). 2001 Yılı Ilısu Baraj Gölü Alanı Paleolitik Çağ Yüzey
Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C. 20 S. 2, s.191-202.

Taşkıran, H., Kartal, M. (2010) 2008 Yılı Ilısu Baraj Gövdesi Alanı Yüzey Araştırması.
Araştırma Sonuçları Toplantısı, C. 27, S. 3, s. 233- 244.

Yalçınkaya, I. (1981). Le Paléolithique inférieur de Turquie. *Préhistoire du Levant* (Ed. J.
Cauvin - P. Sanlaville) Paris, CNRS, s. 207-218.

Yalçınkaya I., Özçelik, K., Kartal, M., Taşkıran, H. (2009). Diffusion des cultures à
bifaces en Turquie. *Anadolu/Anatolia*, C. 35, s. 1-38.